Gunnar Ekelöf på besök hos "moder Grekland"

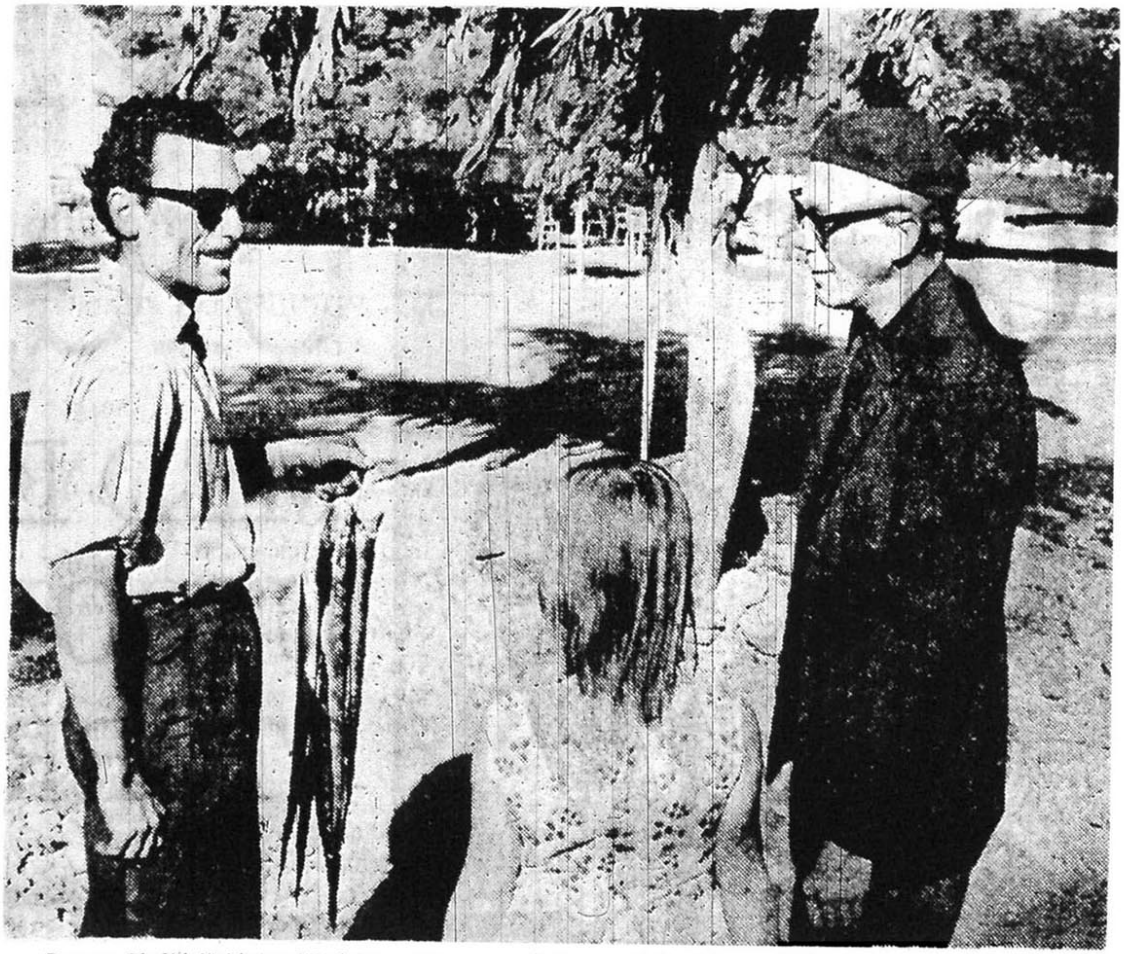

Gunnar Ekelöf förklarar för dottern Susanne vad den grekiske fiskaren håller i handen — darrålar.

Från DN:s Romkorrespondent Agne Hamrin

ATTIKA i november.

Man skall inte försöka intervjuva en så sensibel diktare som Gunnar Ekelöf. Vad anser min herre om? Vilken är er åsikt angående? Allt det han har att säga, allt det han vill säga, allt det hans konstnärliga uttrycksbehov tvingar honom att säga — varsågoda, lyssna till hans röst sådan den talar till oss ur hans böcker, ur hans essäsamlingar och, framför allt, ur hans dikter! Där finns det, formulerat med sträng artistisk medvetenhet. Inte intervjua alltså — men man kan sitta och tala lågmält med honom omting, om företeelser, om problem som engagerar honom. Man kan göra det en afton medan skymningen faller över Attika.

Ja, medan skymningen faller över Attika och medan så mycket annat händer. Medan Pentelikons marmorberg slocknar och väntar på att tändas igen av Foibos Apollon. Medan en klocka klämtar någon gammal bysantinsk kyrka någonstans bortom åldriga olivträds skym[illegible] ridå. Medan en herde driver sin fårhjord hem till nattens fålla och klövarna river upp ett moln av sand, av Attikas gråbrunа stoft. Medan kvällsbrisen för med sig en doft av homeriskt hav, en smak av salt och ett eko av stridslarmet från Maraton. Medan en vindpust sliter loss ett löv från vinrankan, som nyss berövades sin sista klase. Medan oktoberdagens milda värme omsluter oss. Vi har allt detta omkring oss, och vi har mer.

Huset bär namn efter en egyptisk drottning — ja, just det, riktigt gissat! Det ligger i hörnet av två sandiga vägar, och av dem har den ena uppkallats efter de gamla grekiska gudarnas berg, medan den andra väcker bibliska associationer till liv. För övrigt är allt anonymt, så som han vill ha det, den svenske diktaren som är stadd på flykt från ting och förhållanden och miljöer han plågats av och som är på väg — någonstans, han vet inte ännu riktigt varthän. Men väntande replipunkter kan åtminstone antydas: från denna namnlösa fläck av Attikas jord till den grekiska arkipelagen, till Paestum, till Hannibals Cannae, till Sicilien och över Rom till ett vårligt Provence. Någonstans där kanske det finns en bit jord, läkande och toskänkande, och en stuga som han kan komma att finna skydd i. Gunnar Ekelöf har inte bråttom att komma hem.

Vårt behov av landsflykt

Det smakar landsflykt. Är det så? Jag behöver inte ställa frågan direkt, med brutal öppenhet. Sin belägenhet har diktaren själv redovisat.

På mitt knä ligger ett par av hans böcker. Jag slår upp en av dem (Opus incertum) och läser under rubriken "Vårt behov av landsflykt" denna av självplågeri präglade deklaration: "Jag kan icke leva i ett ständigt tillstånd skiftande från löje till hånskratt åt en åskådning som menar att levnadsstandarden har anden i släptåg att anden, kulturen kommer av sig själv bara materia-

lismen får sitt.

Av den attityden håller Gunnar Ekelöf ännu till synes trevande på att dra konsekvensen. Uppbrott, väg bort. Någonstans, till en asyl för ett plågat sinne, men inte "hem". Illustrerat av ett individuellt fall innebär detta ett fiasko för välfärdsstaten som ideologi och vardagsverklighet. ATP:s kapitulation som trygghetsförlänande samhällsinstitution. Särlingens oförmåga att acceptera det genomorganiserade kollektivet och dess trivseloffert. Så finns det bara en utväg ur dilemmat: vägen ut.

Men varför just till Grekland? Ur samtalet utkristalliseras några synpunkter, några motiv.

Grekland är "enkelt". Det finns här en närhet till jord och — människor. En närhet som gått förlorad i det överutvecklade hemlandet med dess sinnrika samhällskonstruktion och dess tendens till en teknokratisk civilisation. Gunnar Ekelöf säger nej — ett bittert nej — till en sådan "utveckling" och placerar ett par ironiska citationstecken omkring ordet. "Våra barn bör få veta något om modern". Med "modern" menar han Grekland som synonym för den antika kultur i törhållande till vilken vi är på väg att göra oss urarva. Ändå är detta Grekland bara en station på vägen till det Frankrike där den klassiska kulturtraditionen alltjämt är en levande realitet och som alltid stått diktarens hjärta nära.

Olivträdet och bondgumman

Men han vill visst inte idealisera, inte romantisera det "enkla" i dagens Grekland. Han vet — ty detta är inte hans första besök här — att "enkelhet" kan vara en förskönande omskrivning för fattigdom. Han har känt att det i detta även socialt vulkaniska land pyr under askan. "Kampen är hård inte bara för brödet — också för vattnet". Ej heller har han kommit till Grekland "för att beundra Fidias". Han är inte bekajad av några Byron-, Tegnér- eller Winckelmannkomplex. Han bryr sig inte om det klassiska, men fascineras desto mera av det dionysiska och det — dityrambiska. Han har upptäckt de dionysiskt-dityrambiska källsprången både i det antikt-hedniska och det medeltida-bysantinska Grekland. Även om han försäkrar att han här "någonstans i Attika" bara söker vila efter en lång och pressande arbetsperiod, så anar man att han kommer att sträcka törstande läppar mot denna inspirationskälla.

Konsten och livet ställs upp som kontrastpar. "Det är inte statyer, utan de levande människorna som intresserar mig..." säger han andedraget efter det han bekänt: "Ja, jag vet, jag är en enstöring..." Korestatyerna i Akropolismuseet, de arkaiska marmorjungfrurna på gudarnas klippa — ja, de är sköna, och han återser dem gärna. Men en dag, det var någonstans på vägen mellan Nauplion och Epidauros, mötte han en bondkvinna. Språksvårigheter omöjliggjorde samtal. Men hon lade handen över bröstet — och blev i det ögonblicket en levande syster till Akropolis koraï. Grekland är så "enkelt", dess åtbördsspråk så uttrycksfullt.

Och allt är så gammalt. Så gammalt är även det vegetativa livet. Jorden tröttnar inte att alstra. Som nu den här gamla knotiga oliven och den här gamla bondgumman, bägge troget på sina platser var gång vägen bär förbi.

Vi började dagen i skuggan av en pinje vid en enslig strand. Vi åt friterade småfiskar och oljestekta bläckfiskar, vi tuggade Attikas bröd och vi drack vin från Hymettos sluttning. På återvägen till huset som bär den berömda egyptiska drottningens namn bromsade vi in i en olivlund. Gunnar Ekelöf gick bort till ett träd. Det var inte stort mer än en förvriden och skrynklig stubbe — men livet bodde kvar i den, och frukterna mörknade till skörd i det silvriga bladverket. "Den är tusen år och kanske mera, säger bönderna här." — "Ja, och den har många syskon. På Sicilien heter sådana här gamlingar s a r a c e n e r i folkets mun." — Tidlöshetens inkarnationer. — "Och det gäller också om gumman på sin stol i solskenet här vid byvägen." — Vem hon är? — "Hon är Gé — Urmodern — sinnebilden för det evigt födande livet."

Kulturskramlet i bakhuvudet

Men talar vi nu inte "litterärt?" Idealiserar, romantiserar vi inte? Är inte den grekiska verkligheten någonting annat än våra föreställningar om densamma? Förmår vi alls se och uppleva Grekland självständigt? Vi vrider och vänder på frågorna.

Vågorna som vandrar in mot stranden bakom udden där borta, det är inga vanliga, anonyma vågor — det är samma vågor som bar den persiska flottan till Maraton. — "Jo visst, det är klart att vi ska ha allt det där kulturskramlet i bakhuvudet — men jag tror ändå att man kan se på Grekland med nytvättade ögon. Tvättade av det grekiska ljuset."

'Jag skulle vilja se det grekiska landskapet naket — avklätt all sin historia — befriat från konstens och poesins alla brokiga dräkter", inföll en dam i vårt sällskap. — "Det är en mycket kvinnlig önskan — behovet av att ge sig hän", replikerade Gunnar Ekelöf. — "En fåfäng önskan", invände jag. "Se på Pentelikon där och på Hymettos. Vi tänker på tempel och statyer vid anblicken av Pentelikon och på honungssamlande bin när vi betraktar Hymettos — och ändå smakar den verkliga hymettiska honungen rena sirapen... Det blir litterära bilder av all vår naturupplevelse i Grekland. Vem som nu sagt det, minns jag inte för ögonblicket, men för var gång jag ser Greklands berg minns jag metaforen: "En älskad gammal hustrus fårade ansikte." — "Ja, det är nog sant, vi är produkter av vad vi läst" summerade Gunnar Ekelöf.

Han har själv sällat sig till de diktare som, jag är frestad säga tyranniskt, påverkar våra upplevelser av Grekland. Jag kan inte se ett vitt litet lantligt kapell utan att identifiera det med kapellet i hans sköna dikt.

O, vitlimmade kapell
med sönderkyssta ikoner!
Din dörr är stängd
blott med en spik och en tåt av ull
sådan man tar den bland tistlarna
och tvinnar runt fingret
Oljeflaskan står där till buds
och den flottiga lampan, och fatet
för den som har leptas
för den som har tändstickor

Gamla och unga ikoner
givna av mödrar
— tillfällen har inte fattats —
för den som blev kvar i passet
för den som blev rövad till janitschar
för den vars ögonhålor blev tomma
för den som blev borta med Markos —
fattiga tryck under glas

Stort som ett fårskjul:
Dina klockor är fårens skällor
klämtande någonstans uppe i bergen
kapell vars lås är av ull.

Ett tidlöst Grekland, anonymt och allmängiltigt.

— Och ändå ett individuellt litet kapell, upplyser diktaren. Strax intill Mykene.

Det är säkert ingen tillfällighet att det är detta den folkliga fromhetens Grekland som inspirerat Gunnar Ekelöf till en dikt som kommer att räknas till de klassiska Greklandsskildringarna. De levande grekiska människornas anspråkslösa vallfartsort. Inte Partenon.

— Nej: jag har inte behov av att förnätta någon Renansk bön på Akropolis...